

## A MEGTÉRÉS MINT VALLÁSLÉLEKTANI JELENSÉG

FRUTTUS ISTVÁN LEVENTE

Károli Gáspár Református Egyetem – TFK  
Diakóniai Intézet  
E-mail: fil@fls.reftkn.hu

*A vallásos megtérés a valláslélektan egyik központi, már a XIX. század közepén vizsgált témája. A szerző ebben a tanulmányban a megtérés okaival, a megtérés folyamatával, konkrét formáival foglalkozik. A jungi mélylélektan személyiségmodelljére alapozva mutatja be a személyiség szerkezetében végbemenő változásokat, érintve az ez irányú vizsgálatok újabb eredményeit, valamint a megtért egyén és a vallásos közösség kapcsolatának alakulását. Dolgozata a gyakorló pszichológus számára ad hasznos információkat a hívó ember viselkedésének megértéséhez.*

Kulcsszavak: *megtérés, megtérési típusok, újjászületés*

### BEVEZETŐ GONDOLATOK

A megtérés tipikusan valláslélektani jelenség. Egyetértünk VETŐ LAJOS (1966, 35) megállapításával: „A vallásosság forrása és lényege az istengondolat átélése, a vallásos élmény. ... A vallásosságban ... az én, a személyiség, a lélek döntő szerepet játszik.” A megtérésben a személyes Isten általi megszólítotttság, ennek a megélése; valamint az egyénnek, az énnak az erre adott válasza jelenti a meghatározó pszichológiai momentumot.

A valláslélektani jelenségekben – így a megtérésben is – „nem valamilyen dogma vagy világnézet az elsődlegesen fontos, hanem az ént megragadó és megmozgató vallásos gondolat, a személyesen átélt isteneszme, röviden a vallásos élmény”. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a vallásos élmények elemzésénél, azok megértéséhez nem szükséges – alapként, háttér-információként – az adott valláslélektani jelenség dogmatikai (teológiai) alapvetésének ismerete.

MEGTÉRÉS  
(AZONOSSÁGOK ÉS MEGHATÁROZÓ KÜLÖNBÖZŐSÉGEK  
A TEOLÓGIAI ÉS A PSZICHOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSBN)

Legősibb könyvünk: a Biblia és a benne foglaltakat tanulmányozó *teológia* Istennek az önmagáról szóló kijelentéseivel foglalkozik. Isten szuverenitásából adódóan a teológia a megtérést „Isten szuverén kegyelmi tényéből” származtatja, amely azonban „az ember értelme és akarata által” (SEBESTYÉN, 1994, 46–47) realizálódik.

A pszichológia, mely meghatározó módon az ember lelki jelenségeit, a pszichikum működését tanulmányozza, az emberi „viselkedés leírásával, megértésével, bejósolásával foglalkozik” (BERNÁTH, RÉVÉSZ, 1988).

Ez a meghatározottság azt is jelenti, hogy a megtérés jelenségét emberi viszonyrendszerben és nem az isteni kijelentés alapján magyarázza, így a két tudomány magyarázatát illetően különbségeket találunk. (Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a különbség a két tudomány vizsgálódási illetékességében ragadható meg és nem az adott tudomány művelőjének értékrendszerében, világnézetében gyökeredzik!)

Miben ragadhatók meg a különbségek és hol találkozunk azonosságokkal?

A legszembeütőbb különbséget már említettük: a megtérés Istentől indul és az Istent – többnyire nem tudatosan – kereső ember válaszával, a hívás elfogadásával realizálódik. (Látni fogjuk, hogy gyakran erős elutasításból fordul az ember Isten felé, elég, ha Pál apostol történetére gondolunk: a keresztyéneket üldöző, megfeszítettükéért küzdő Saulból, a római légió századosából lesz – a damaszkuszi úton történeteket követően – Pál, Jézus egyik apostola; Biblia – Apostolok cselekedetei – 9. fejezet.)

Egyetértést találunk viszont abban, hogy különbséget kell tennünk erkölcsi, illetve vallási megtérés között. Vannak politikai megtérések, sőt „ellenmegtérés” is, amikor az Istenben hívő ember ateistává lesz. Fontos elem, hogy a megtérés egyedi, adott emberre jellemző, még akkor is, ha a megtérési folyamatnak vannak tipikusnak tekinthető, illetve általános jellemzői.

A szerző szerint „az egyediséget tisztelni kell és nem szabad normákat állítani, és azokat ráerőszakolni az egyénre” (SEBESTYÉN, 1994, 46).

Mind teológiailag, mind pszichológiailag gyökeres változásról van szó a valódi megtérés esetében:

„A Biblia... teljes érzületváltozásról... beszél, az egész ember megtéréséről, az újjászületésről.”

... az ember nem tehet semmit saját születéséért. („Azért nem attól függ, aki akarja, sem nem attól, aki fut, hanem a könyörülő Istentől.” Biblia – Római levél 9. fejezet 16. vers)

„A születést testi értelemben is a passzivitás jellemzi. Mint ahogy testi értelemben, lelki értelemben is az élet útjára indít el. Nem befejezése, hanem kezdete valami újnak, aminek át sem tekinthető, kozmikus lehetőségei nyílnak...”

Az újjászületés azt jelenti: Isten új talajba plántálja életünket, hogy növekedhessünk és fejlődjünk. Ebben van nemcsak az egyéni, hanem a társadalmi fejlődés... lényege” is (TÖRÖK, 1985, 425).

Izgalmas dolog lenne a teológiai és a pszichológiai megközelítés alapos összehasonlítása, ám ezt nem tekintem e dolgozat feladatának. Arra vállalkozom mindössze, szigorúan a valláslélektani aspektusok szem előtt tartásával, hogy a megtérés meghatározó momentumait veszem számba, mégpedig gyakorlati megközelítésben, törekedve arra, hogy – e dolgozat révén – érthetőbbé váljon a gyakorló pszichológus számára a hívő ember; és a megtérés mint alapvető valláslélektani jelenség.

### A MEGTÉRÉS KORAI VIZSGÁLATAI<sup>1</sup>

Minden vallásosság központi eleme az ember megváltoztatása. Talán ezért olyan kitüntetett a valláslélektan első kutatóitól – James, Starbuck (XIX–XX. század fordulója) – kezdődően a megtérés vizsgálata. Mindketten óriási tényanyag birtokában, tudományos vizsgálati módszerek segítségével végezték elemzéseiket, még akkor is, ha módszereiket illetően munkájukat koruk módszertani korlátai jellemzik.

James önvallomások, levelek, megfigyelések és tudósítások révén állapította meg, hogy

- nemcsak vallásos megtérések vannak, hanem erkölcsi, esztétikai és tisztán szellemi megváltozások is; és hogy
- nemcsak Isten felé fordulások, hanem ún. „ellenmegtérések” is tapasztalhatók.

Fontosnak tartja a vallásos megtérés elhatárolását a különféle érzékcsalódásoktól, mivel nem tartoznak a megtérési folyamat lényegéhez. James az első kutató, aki tényleges viselkedésváltozásról, empirikus kutatás alapján számol be.

James az továbbá, aki a megtérésben a tudatos én és a tudattalan én integrációjaként tekinti a vallást; sőt a vallásra a tudathasadás legyőzésének eszközeként tekint, mivel az az én egységének helyreállítását jelenti. VERGOT (2001, 183–184) megkülönbözteti a személyiség megkettőződésének e két fajtáját; a megtérési élmény esetében ugyanis olyan mértékű szakadék van az új elképzelések, normák és a régi tapasztalatok, normák között, hogy azokat lehetetlen összevetni. Rámutat arra is, hogy a megtérés nem az akarattól függ. Gyakran épp a tudattalانبól indul ki és súlyponteltolódást jelent: a korábban megismert, ám mellékesnek – vagy éppen elutasítottak – tartott vallási képzetek „megtelnek étellel és melegséggel” (VETŐ, 1966, 39), fontossá, központivá válnak.

„A tények megtalálásában a lélektan és a vallásos tapasztalat tökéletesen megegyezik. Csak a pszichológus a hatóerőket lehetőleg a tudattalانبan keresi, a hívő ember meg magából Istenből származtatja.” (VETŐ, 1966, 40.)

A megtérés eredményei James szerint a következők:

- a) Az a tudat, hogy e világon kívül van más, magasabb életlehetőség is. A keresztyéneknek ez mindig a személyes Istennel van kapcsolatban.
- b) Annak tudata, hogy ez a felső hatalom belső viszonyban áll életükkel, és hogy készségesen alárendelik magukat vezetésének.

<sup>1</sup> Vö. VETŐ, 1966, 36–50.

- c) A határtalan felszabadultság érzése; előbbi korlátozott énik sorompói le-  
hullnak.
- d) Személyes életük központjának eltolódása önzetlen és békés hajlamaik felé,  
el a „nem”-től az „igen”-hez.” (VETŐ, 1996, 40.)

A jogos kritikai észrevételek ellenére James azon felismerése, hogy a megtérés (és az azt követő változások) számos feltétele a tudattalanban alakul ki, meghatározó jelentőségű.

Starbuck 192 (72 férfi, 120 nő), főként amerikai, protestáns személlyel végzett kérdőíves vizsgálatot, olyanokkal, akik ébredési mozgalmak hatása alatt álltak. Többségük lelkész és diák volt. Feldolgozott továbbá 1256 esetet (1011 férfi, 254 nő) és külön kérdőívvel vizsgálta a nem vallásos megtéréseket. (Vető Starbuck vizsgálatait alaposabbnak, elfogulatlanabbnak és megbízhatóbbnak tartja, mint Jamesét.)

Megállapításai *figyelemre méltóak*:

- A megtérés az ifjúkorra jellemző.
- Nőknél hamarabb következik be, mint férfiaknál.
- A megtérés legfontosabb indító okai:
  1. félelem,
  2. más önző ok,
  3. önzetlen indíték,
  4. erkölcsi eszmények,
  5. lelkiismeret-furdalás és büntudat,
  6. tanítások megszívlelése,
  7. utánzás,
  8. kényszer és társadalmi nyomás.

A túlvilági üdvösség reménysége úgyszólván egyáltalán nem fordul elő a megtérések indítékai között. Ellenben a társadalmi nyomásnak és kényszernek a százalékaránya a legmagasabb, különösen a leányoknál. Ösztönös erők is nagy szerepet játszanak. Félelem, közelebbről halálfélelem, a pokoltól való félelem, büntudat, utánzás és szociális kényszer a leggyakoribb indítékok. Önzetlen okok csak 5%-ot tesznek ki, ebből csak 2% (!) az Istenre vagy Krisztusra irányuló szeretet.

A különböző életkorokban különbözőek a megtérésben szerepet játszó okok. A korai megtérésekben külső szempontok meghatározóak; erkölcsi és önzetlen motívumok főként érett személyiség esetében játszanak szerepet. Leitner az 1930-as években fiatalokkal kísérleti szituációban végzett vizsgálataiból azt a következtetést vonta le, hogy a gyermekkori megtérés „nem komoly dolog” (vö. VETŐ, 1966, 49).

## A MEGTÉRÉS FOLYAMATA, TARTALMA

A megtérés érzelmi kísérőjelenségeit illetően erős polarizációt figyelhetünk meg.

A megtérés *előtti* fázisban levertség, elkeseredettség, düh, tanácsstalanság, meg nem értés, elutasítás stb.: általában *negatív* érzelmek a jellemzőek.

A megtérés *utáni* fázisban ennek ellentéte, *pozitív* érzelmek a jellemzőek: öröm, ujjongás, megkönnyebbülés, felszabadultság, nyitottság és megbocsátás a világ felé.

Az érzelmek erősségét, időbeli lefolyását tekintve nagy egyéni különbségeket találunk, melyek megegyezők az egyén érzelmi életének sajátosságaival.

Leitner is megerősíti a megtérés előtti és a megtérés utáni állapot közötti erős kontrasztot. Sőt, úgy találta, hogy „a későbbi (megtérés utáni – F. I. L.) én nem érti a korábbi ént” (VETŐ, 1966, 49.)

Maga a megtérés aktusa lehet *pillanatszerű* (rendszerint erős, katartikus) vagy (sokszor nem is regisztrálható) *folyamatszerű történet*.

A megtérési élmények *tartalmát* illetően meghatározó lehet:

- a *bűntől való szabadulás* motívuma; a másik típusnál
- a *lelki megvilágosodás* a meghatározó, ez főként a fiatalokat jellemzi.

Jellegzetes a bűntől való szabadulás esetében is egyfajta kettősség: a *bűnösség* érzésén vagy a *tökéletlenség* érzésén lehet a hangsúly (ez utóbbi a gyakoribb). Ez utóbbi lényegesen gyakoribb!

### MEGTÉRÉS ÉS SZEMÉLYISÉGSTRUKTÚRA

Már Vető rámutat arra, hogy „A megtérés lényegileg a tudattalanban játszódik le. A spontán ébredés annak a gyümölcse, ami előzőleg a tudattalanban érlelődött meg. Ezért az akaratnak csak előkészítő jelentősége van. A széltében-hosszában elterjedt régi voluntarista felfogás (»az akarat döntő a megtérésnél«) nem bizonyult igaznak. Inkább úgy van, hogy a saját akaratát fel kell az embernek adnia ahhoz, hogy a megtérés megtörténhessen.” ... Az akarat a tökéletességtől távol álló én erős önigenlése. A régi élet elemeit az épülő új életnek fel kell emésztenie.

Az új élet elsősorban nem kívül, hanem belül tapasztalható. *Az ember belülről éli át az addig csak objektíve szemlélt és ismert igazságot. Itt derül ki a hit jelentősége is. A hit a lélek elfogadható magatartása*” (VETŐ, 1966, 44–45).

P. TÓTH BÉLA (1988) kutatásában *a személyiség valamennyi rétegének együttes átstrukturálását* tételezi fel mint a megtérés fő kritériumát.

„Felvetésünk szerint az ilyen radikális, szemléletet és életgyakorlatot egyaránt érintő, alapvető változás lefolyásában szükségképpen jelen vannak a következő mozzanatok:

1. Az adott életmód és szemlélet negatív voltának élménye, további folytatásának negatív perspektívakénti megjelenése. *Bűntudat*.
2. Fenyegetettség érzete, bekövetkező egzisztenciális katasztrófa elővételezése élményszinten, amely katasztrófa létében, fizikai megmaradásában fenyegeti a vizsgált személyt. *Félelem*.
3. Az eddig értékek megkérdőjelezése, devalválódása. Átértékelési folyamat kezdete. *Elbizonytalanodás*.

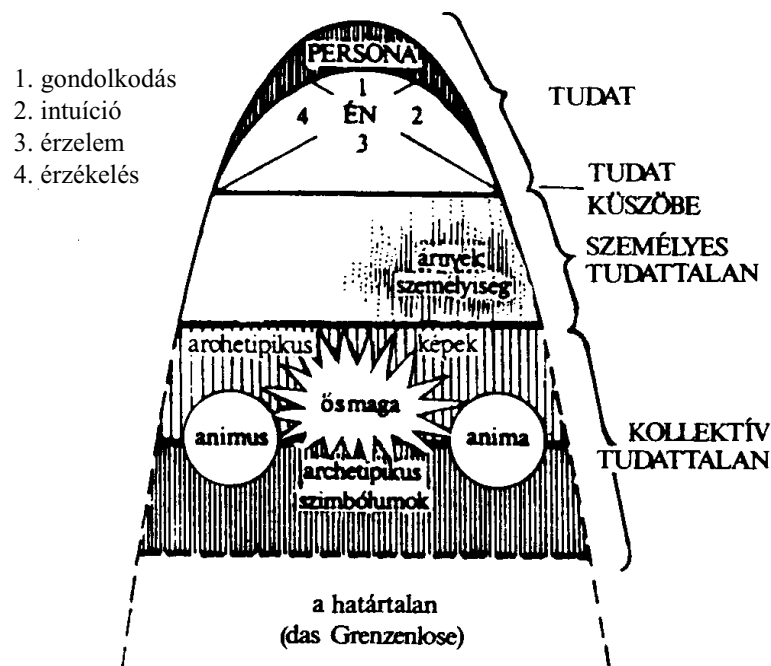
4. Az elővételezett katasztrófához vezető tényező azonosítása és tudatosulása valamilyen fontos kiváltó esemény, esetleg olyan verbális közlés kapcsán, amely katalizálja a vizsgált személyben megindult folyamatot. *Befogadás, fermentáció.*
5. A személy énjébe ágyazott értékhierarchia összeomlása. Kaotikus énlémény, életértelem-válság. *Elhomályosodás.*
6. Megsemmisülés, a régi én felszámolódásának és tudatos felszámolásának élménye. Vákuumélmény, tehetetlenség, pszichés bénaság, vakság átélése. *Meghalás.*
7. A személy magánál nagyobb, hatékonyabb, »segítő« tényező iránt tájékozódik, növekszik terápiára motiváltsága. Magát pszichésen egy nagyobb rendszer alrendszereként szeretné megélni. Individualitásának, különállásának merev korlátai felbomlanak, hajlik a részvételre. *Participáció.*
8. A személy énstruktúráját, identitását egykor biztosító, emocionális és kognitív elemeket egyaránt hordozó értékvilág kaotikus gomolygása kettéválik a »legfőbb érték«-re és az »összes többi érték«-re. *Polarizáció.*
9. A »legfőbb érték« elsöprő kiemelkedése mély emocionalitástól övezetten, amely szervezőleg hat az énbe ágyazott, de kognitív szinten is megjelenő értékvilág összes többi tényezőjére nézve. Új értékhierarchia és új cselekvésmód áll elő. Megszületik az új én. Az eseményt viharos emocionalitás kíséri, amely ellentétes érzelmeket egyesít megrázó, mély élményben, ugyanakkor a világ tényei meglepően új és éles fényben, alapvetően új színben jelennek meg.  
Emelkedetten ünnepi, emlékezetessé váló pillanatok. Az új élet nyitánya. *Megszületés.*
10. Az új én megszilárdulása, amely a személy mellett álló feltétlen elfogadó emberi tényező segítőként működik közre. *Bábáskodás, adláció.*
11. Az új én olyan új közösségbe tagolódik, amelyben jelentősége van az új én ismételt megünneplésének és megerősítésének, a változáson még át nem mentek iránti segítő szolidaritásnak. Ez a közösség (baráti társaság, AE-Klub, gyülekezet stb.) állandó támogatást és ellenőrzést jelent az új én megtartásában. *Reszocializáció* (s nem csak remisszió).
12. Az »élet értelme« a személy számára körülírttá, megfogalmazhatóvá válik mind egyéni téren, mind az emberiség egészére nézve. Megjelenik a világ állásáért hordozott reális, megvalósítható léptékű felelősség. Szeretetre való képesség, öröm, elégedettség, konstruktív távlatok. A felismert életértelme gyakorlati, mások számára is hasznos tettekben, küldetésben realizálódik. *Integráció.*

Feltesszük, hogy ezek a tényezők többségükben jelen vannak a vizsgált fordulat-szerű lelki átalakulásokban. *Súlyponti* jelentőségűnek véljük a 2., 6., 7., 9., 10. és 11. szám alatt megjelölt mozzanatokot, mint amelyek nem hiányozhatnak a folyamatból, s megjelenésük szükségképpen kiváltója is a következő mozzanatnak. Ezek az átalakulás lélektani pillérei...” (P. TÓTH B., 1998, 15–16).

A 2 × 20 fő (kísérleti csoport, kontrollcsoport) életútelemzése, mélyinterjú anyaga bemutatása (feldolgozása, szövegkritikai, hermeneutikai szinten, illetve lélektani szinten: a ténylegesen bejárt életút és az azt értelmező egyéni interpretáció, a mítosz szintjén történik) igazolja a fenti, részleteiben is megragadható, fontos, meghatározó momentumokat, melyeket a *megtérés folyamatában* megfigyelhetünk.

### A megtérés mélylélektani megközelítése<sup>2</sup>

A megtérés valláslélektani megközelítéséhez Jung *topic személyiségmodelljén* keresztül közelítünk, melyet az 1. ábrán mutatunk be, GYÖKÖSSY (1992) nyomán.



*Persona*: szerepszemélyiség  
*Árnyék*személyiség: a jungi Schatten  
 (A sötét *fele*-barát)  
*Ősmaga*: lényünk centruma, a jungi *Selbst*  
*Anima*: a férfi lélek női pólusa  
*Animus*: a női lélek férfi pólusa

1. ábra. Jung topic személyiségmodellje

<sup>2</sup> Vö. SÜLE F. (1997) *Valláspatológia* 8. fejezet – A megtérés útjai és tévútjai.

Ez a modell a személyiség mélységi tagozódásán alapul, így mutatja be annak működését. Felső rétege a *szerepszemélyiség* (a Persona), mely a szocializációs folyamatban elsajátított szereprepertoár tárháza.

Tudatos énünk központja az *EGO*, mely integrálja a négy alapvető pszichikus funkciót: gondolkodás, intuíció, értelem és érzelem. Ezek alkalmankénti, illetve viszonylagos dominanciája mellett a működés egyensúlya a kívánatos. Az ego a személyiség fő vezérlője, központja.

Tudatos énünk és a tudattalan között találjuk a *tudatküszöböt*, ami olyan „hártyaként” értelmezhető, amely esetenkénti közlekedést biztosít a tudatos és a tudattalan rétegek között. A tudat számára „nemkívánatos” tartalmak a tudattalanba süllyednek, míg például az álomban, de más, megváltozott tudati állapotban a tudatalattiból felbukkanhatnak, tudatosulhatnak korábban odakerült, illetve „sohasem volt” tudatos tartalmak.

Jung a tudatalattit *személyes és kollektív tudattalanra* osztotta. A személyes tudattalanban az egyéni életünk során szerzett tapasztalataink tudat számára nem befogadható részei kerülnek, például elfojtás által. E modell szerint itt találjuk a szerepszemélyiséggel kapcsolatban lévő árnyékszemélyiséget (a jungi Schattent). Gyökössy sötét *fele*-barátnak nevezi, mert az az ösztönkésztetéseket akarja érvényre juttatni. A „mienk”; igaz, olyan részünk, mely – a szocializáció eredményeként – nemkívánatosnak minősül. Viszont „üzenetének megértése”, feldolgozása nélkül tartós és valódi változás aligha képzelhető el viselkedésünkben, személyiségünkben.

A kollektív tudattalanban az előttünk élt emberek évezredekken keresztül felhalmozódott tapasztalatainak lenyomatai jelennek meg. Ez személyiségünk szellemi-vallásdimenziója. Szondi szerint felső rétege – a személyes tudattalannal határosan – a *családi tudattalan*. Az archetipusok „összegződött, sűrített őstapasztalatok, ... potenciális, funkcionális minták”, melyek hatással vannak viselkedésünkre, „ősi programok: szerepminták, szerepviszonylatok, szereprelációs interaktív algoritmusok”. Archetipikus képek, szimbólumok, szimbolikus megnyilvánulások révén észleljük őket (SÜLE, 1997, 94–96). Energetizáló hatásúak. Kitüntetett része az „*ősmaga*”, SELBS, mely **lényünk centrumaként** definiálható.

Valódi szerepét K. Wibber fejlődési modelljével érzékeltetném, SÜLE (1997, 86) interpretációjában. Életünk, személyes fejlődésünk három szakaszból áll, ezek:

- a testi születés, a biológiai értelemben vett önállóvá válás – preperszonális szakasz; ezt követi az
- egyéni én tudat kialakulása (a serdülőkori identitással zárulva) – perszonális szakasz és a
- Selbs élmény, a szellemi, „a harmadik születés”, mely „az ősválónk irányának érzékelése, impulzusainak felfogása és követése”, a spiritualitás – ez a transzperszonális szakasz.

E nagyon vázlatos ismertetésben a kollektív tudattalan két elemét kell még megemlítenünk: az *animát*, a férfilélek női pólusát és az *animust*, a női lélek férfi pólusát; ezek a párok együtt adják a férfi és a női személyiség karakterét, meghatározó viselkedésjegyeit.



Az ábrából az is kitűnik, hogy a kollektív tudattalan kontúrjai nem határozottak, szaggatott vonallal jelöltek. Különösen igaz ez a modell alsó, lezáró vonalára: Jung szerint a *határtalannál* (das Grenzenlose) a pszichológia kompetenciája véget ér, ez már a szellem, a spiritualitás leginkább a teológia által vizsgált világa. Nekem úgy tűnik, nagyon tiszta istenélményeinkben itt találkozunk az isteni Szentlélekkel.

SÜLE (1997, 229) pontos definíciót ad a *vallási megtérésre*:

„Tágabban értelmezve a fogalmat, a spirituális, pneumatikus, szellemi élet egész egyéniséget megrázó fokozatos vagy hirtelen betörését, megjelenését érthetjük ezen – mely a tudatos én aktív részvételével zajlik –, de a kollektív tudattalan autonóm beáramlását a tudatos életbe a Selbst irányból az Ego csak átéli, megtapasztalja, nem ő csinálja.”

Egyetértünk avval, hogy e folyamatban „mind a belső intraperszonális lélektani konstellációknak, folyamatoknak, mind a külső környezeti hatásoknak, elsősorban az intraperszonális erőternek jelentős szerepe van” (SÜLE, 1997, 230).

A megtérés *módosult tudatállapotban* következik be.

Figyelemre méltó az, ahogyan a szerző különbséget tesz az adott megtérési élmény egészséges, illetve beteges volta között: „Amennyiben a szelleminek, pneumatikusnak vagy transzperszonálisnak nevezett élmény az egyén teljes életével, testi-lelki-szellemi fejlődésével, azaz teljes individuális emberi valójával összhangban lévő integrált esemény, úgy az »egész-séges« a szó teljes értelmében...”, vagyis „mennyire a Selbst által integrált az élmény” (1997, 232–233).

Ebből fakad az is, hogy SÜLE a megtérési folyamatban *két meghatározó fázist* különböztet meg:

1. a tudathoz, az egóhoz közelebb eső részt (amit e lényegi különbséget meg nem fogalmazó szerzők, általában a fogalmat használók magának a *megtérésnek* neveznek) és a
2. másik szakaszt, amit a Biblia *újjászületésnek* nevez, és ami a tudattalan mélyén zajlik.

„Többen úgy mondják, hogy ami belsőleg az újjászületés, az külsőleg a megtérés” – írja (SÜLE, 1997, 234).

Már Jamesnál láttuk, hogy ő a vallást a tudattalan és a tudatos én kapcsolataként értelmezi.

A megtérés előtti állapot – külső és belső okokra visszavezető – válsággal, negatív érzelmi állapottal, gyakori krízishelyzettel jellemezhető, „melyben az ego saját tehetetlenségét, eddigi felfogásának, problémamegoldó képességeinek csődjét éli át” (SÜLE, 1997, 234). A korábban hatékonynak vagy legalábbis elegendőnek bizonyult megoldások nem működnek, sorra kudarcokat élünk meg. Megtérésnél azonban a „kollektív tudattalan ősmagjából erők áramlanak az ego felé” (SÜLE, 1997, 236). Ez egy olyan átrendeződés, melyben – VETŐ (1966, 39) megfogalmazásában – az én egész súlypontja eltolódik.

Mélylélektani megfogalmazásban: „Az egóra centráltság helyett a Selbstre centráltság átrendeződése indul meg” (SÜLE, 1997, 238).

Olyan kapcsolat jön létre ezzel az *átrendeződéssel* az ego és a Selbst (mindannyiunk ősképe, ősforrása) között, mely egyre élőbbé válik, ez a kapcsolat különféle

életproblémákban és élethelyzetekben működő *belső vezetéssé válik* és kihat az egyén teljes életére, kapcsolataira. Értékátrendeződés jön létre, *a személyiség valamennyi rétegének együttes átstrukturálása*, ahogy azt korábban P. Tóth Béla munkájából idéztük.

A megtérést öröm, felszabadultság, hatalmas energiák felszabadulása követi; új identitás formálódik, amely azonban még nagyon képlékeny, gyenge.

Törvényszerű, hogy ez az erős változás *viszarendeződési folyamatot* indít be (SÜLE, 1997, 242 megfogalmazásában: homeosztatis ellenreguláció), az eredeti személyiségállapot visszaállítása érdekében. Ezért olyan nagy jelentőségű az újonnan megtértek esetében a gyülekezet megkülönböztető figyelme, az imádságos háttér, egy támaszcsoport (imakör) szerető gondoskodása.

## MEGTÉRÉSI TÍPUSOK

A. VERGOTE (2001, 179–182) a megtérést lelki újrendeződésként definiálja, olyan változásnak, amely legbelsőbb világunk lényegét érinti. Ötféle megtérési tipológiát tart fontosnak megemlíteni:

### – Ébredési megtérések

Ébredési mozgalmak tipikus megtérési formája; három lépésben megy végbe:

1. a prédikátor a vallást illetően közömbös, esetenként ellenséges érületű embereket szólít meg;
2. felébreszti a morális rászorultság érzését (Leuba ebben a depresszívnek nevezhető fázisban olyan – egyre növekvő – rossz érzést is megkülönböztet, mint a bűn, a kisebbség, a tehetetlenség, esetleg teljes kilátástalanság, kétségbe esés); majd az igehirdető arra törekszik, hogy
3. hallgatóját túllendítse ezen a negatív állapoton, hogy a hallgató megtalálja lelkének békességét: a remény, a bizalom, az üdvösségvárás segítségével, és ez az érzelmi állapot a szeretet, az öröm, az új élet lehetősége, a béke és a világosság érzésével párosul.

Szinte traumatikus, drámai az íve ennek a folyamatnak, az érzelmi reakciók gyorsak és erősek (nyilván az egyéni különbségek korlátai között) és a tapasztalatok szerint nem is tartósak, lásd Zettenberg (VERGOTE, 1002, 180) vagy Starbuck (VETŐ, 1966, 47) vizsgálatait.

### – Felcserélési megtérések

De Sauctis (lásd VERGOTE, 2001, 180) pszichoanalitikus megközelítéssel kétféle megtérési típust ír le: az egyén, bizonyos kényszerhelyzetben, égető emberi problémájára „villámcsapásszerű hirtelenséggel” a vallásban fedezi fel a kiutat; azt a kiutat, amit hiába keresett korábban emberi környezetében; olyan belső nyugalmat hoz, „amelynek fájdalmas hiányát szenvedték csillapítatlan szenvedélyeik feltörése idején...”

1. Az újjászületés-megtérés során egy „infantilis, vallásos komplexus ébred újra (hatalmába kerítve a tudatot),
2. a komplexusok felcserélése típusú megtérés során pedig két különböző pszichológiai rendszer ütközik össze és cserél helyet.

– *Progresszív megtérés*

Nem traumatikus, nem viharos formában történik; a változás lassan, ám folyamatosan következik be, szinte észrevétlenül.

– *Drámai tapasztalat alapján történő megtérés*

Itt is traumatikus, intenzív érzelmi állapotokat találunk; olyan élethelyzetet, melynek eredményeként korábbi világképünk darabjaira török, értékeink, megoldási sémáink nem működnek. Akkor lesz tartós a megtérés, ha az igazságot kereső ember fel is dolgozza a történeteket.

– *A vallásos tapasztalaton nyugvó megtérés*

Mindegyik megtérés vallásos tapasztalaton nyugszik, ám itt olyan vallásos tapasztalatról van szó, amely képes magyarázatot adni az azt követő hitbeli áttérésre például „Isten valóságának megtapasztalása mint új érték – szeretetélmény, az evangélium olvasása, kultikus szimbolika ... nem előzi meg sem állhatatos kérdésés, sem drámai esemény, váratlan megvilágosodás lebbenti el a leplet az élő Isten elől, akinek a valósága az egzisztencia zavaros szövevényének túlján létezik, ... vallásos tartalma olyan intenzív és mérvadó, hogy aligha van jogunk pótértékről beszélni” (VERGOTE, 2001, 182).

Majdnem biztosra vehető, hogy a hirtelen megtérés csak akkor lesz tartós, ha „a hit önmaga keresése során jut el a végső igazsághoz. Maguknak a konvertitáknak<sup>3</sup> is, akik hitüket támadhatatlannak érzik, újra és újra ki kell harcolniuk azt a nagyhatalmú belső erőktől” (VERGOTE, 2001, 184).

## MEGTÉRÉS ÉS ELLENÁLLÁS

Az istenélmény gondolata ellen – a megtérési folyamatban – a freudi értelemben vett ellenállással védekezünk, hiszen az alapjaiban kérdőjelezi meg egész személyiségünk stabilitását. A tudat nyitott az igazság felé, de a tudatelőttés érzelmi töltésű emlékei, melyek spontán előítéleteket váltanak ki, erős vallási szégyenképzetek felszínre jöttét eredményezik. Mindaddig újra és újra meg kell küzdenie ezekkel, míg a személyiség teljes keresztmetszetében át nem strukturálódik: létre kell jönnie az újarendeződésnek, át kell „dolgoznia” (freudi értelemben) az emlékeknek és az érzéseknek. Ez tudatos reflexiót és türelmet igényel. E nélkül az intenzív, sokszor na-

<sup>3</sup> A konverziót itt véleményváltásként értelmezzük.

gyon keserves belső munka nélkül *nincs tartós megtérés*. Ez persze nem jelenti azt, hogy az érintett nem éli meg, gyakran, a belső béke örömét, nem tapasztalja meg Isten szeretetének napi áldásait (lásd VERGOTE, 2001, 185–186).

### A MEGTÉRÉS UTÁN...

Már a korai megtérésvizsgálatok (VETŐ, 1966, 46) jelezték, hogy a megtérésről szóló bizonyágtételek kikövetelése – akárcsak mint minden normakövető magatartás –, csoportnyomásra, káros az egyén számára; többnyire kiábrándultsághoz, a vallási közösség elhagyásához, sőt a megtérés megtagadásához vezet. (Ezzel magyarázhatók a tömeges evangelizációk elgondolkodtató számarányai: jó, ha tíz százalékuk keresi fel újra a vallásos rendezvényeket; és a tartós megtérések még ennél is alacsonyabb számban realizálódnak.)

Leszögezhetjük, hogy a tapasztalatok szerint a vallási ébredések kierőszakolása, sőt, a megtérés személyre szabottságának, egyediségének az elvitatása súlyos törést okoz a személyiség gazdagodását, növekedését illetően.

A másik fontos korai felismerés, hogy a megtérést követő időszakban különösen szükség van arra, hogy a megtért személy megtalálja helyét, be tudjon tagolódni a hívők közösségébe. (A hit megélésének egyébként is – fogalmazhatunk így – nélkülözhetetlen színtere a közösség.)

K. Douglass méltán nagy port felvert könyvében, *Az új reformációban*<sup>4</sup> megerősíti azt a korábbi tapasztalatot, hogy a megtérést nem mindig kíséri erős érzelmi élmény, netán katarzisz. Vannak, akiknél – különösen azoknál, akik hívő családokban nőnek fel; vagy legalábbis a családban van hiteles, az illetőre figyelő személy, akit az egyén modellként él meg, nos, náluk – egy folyamatos mennyei gyarapodás után jön létre az új minőség. Megfogalmazásában odáig megy, hogy 20. tételének ezt a címet adja: „Nincs keresztyénség megtérés nélkül – megtérési élmény nélkül azonban igen” (DOUGLASS, 2002, 114). Ezzel azt is kimondja, hogy nem elegendő megkeresztelni valakit, a keresztyénné váláshoz megtérésre van szükség; *teljes értékváltásra* és annak megélésére, ami az illető egyén életének mindennapjaiban jelentkezik.

Ezek a változások – a megtérés és következményei – alapvetőek az egyén számára. Súlyos konfliktusok kísérik/kísérhetik, a családi környezet nem érti, gyakran keményen ellenzi vagy éppen megretten a változásoktól. De a tágabb környezet reakciója is hasonló... Súlyos nyomás nehezedik a frissen megtértre, amit – egy ideig biztosan – ellensúlyoz az a harmónia, belső béke, sokszor egészen az eufóriáig fokozódó pozitív érzelmi beállítódás, öröm. Ugyanakkor azt is tapasztalhatjuk,

<sup>4</sup> Ebben a munkájában (MRE Kálvin Kiadó – Budapest, 2002.) K. DOUGLASS gyökeres változást tart elengedhetetlennek a (protestáns) egyházi szervezetekben: a küldetést érintő újrafogalmazástól a szervezeti struktúráig, a lelkeszi hatalomgyakorlástól a meghatározó működési alapelvek újrafogalmazásáig szinte mindent érinteni kellene a megújulásnak. Nem véletlen, hogy 96 tételben fogalmazza meg és meggyőző módon ki is fejt az új reformáció téziseit. Ezek közül kettő, a 20. és a 21. tézis, a megtérést. Nézeteivel messzemenőig egyetértek...

hogy a frissen megtértek egy része viszonylag rövid időn belül *elveszti megszerzett hitét*.

Ez különösen akkor következik be, ha a megtérést követően a személy egyedül, *támasz nélkül* marad.

DOUGLASS (2002, 117) említett munkájának 21. tézise is az ezzel kapcsolatos tapasztalatra fókuszál: „A megtérés folyamatához hozzátartozik a betagozódás a gyülekezetbe.”

Ő is az *újjászületés* analógiáját használja a megértéshez: a „lelki nemzést”, a „terhességet”, a „vajúdást” és „újjászületést” növekedés követi, amikor a „csecsemőt szeretettel, lelki táplálékkal ellátva” neveli a hívő közösség.

A hívő közösség – K. Douglass megközelítésében – *kiscsoport*. Olyan kiscsoport, mely *felelősséget vállal* új tagjáért, figyelemmel és szeretettel veszi körül; speciális rendezvényekkel, hitmélyítő alkalmakkal, lelki gondozással stb. segíti, szükségleteinek alakulásától függően.

Pszichológiai fogalomrendszerben gondolkodva a hívő közösség támaszcsoportként működik.

K. Douglass ezt a gyülekezetbe fogadást tekinti az igazi keresztségnek.

## IRODALOM

- BERNÁTH L., RÉVÉSZ GY. (szerk.) (1988) *A pszichológia alapjai*. Tertia Kiadó, Budapest  
 DOUGLASS, KLAUS (2002) *Az új reformáció*. MRE Kálvin Kiadó, Budapest  
 GYÖKÖSSY E. (1992) *Magunkról magunknak*. MRE Zsinati Iroda, Budapest  
 P. TÓTH BÉLA (1988) *A személyiség átalakulása (Életutak lélektani vizsgálata az „élet-értelme” kérdés összefüggésében)*. MRE Zsinatának Tanulmányi Osztálya, Budapest  
 SEBESTYÉN JENŐ (1994) *Református dogmatika*. Iránytű Kiadó, Budapest–Gödöllő  
 SÜLE FERENC (1997) *Valláspatológia*. GYU-RÓ Art-Press, Szokolya  
 TÖRÖK ISTVÁN (1985) *Dogmatika*. University Press, Amsterdam  
 VERGOTE, ANTOINE (2001) *Valláslélektan*. SE-TF, Párbeszéd Alapítvány-HÍD Alapítvány, Budapest  
 VETŐ LAJOS (1966) *Tapasztalati valláslélektan*. Evangélikus Egyház Sajtóosztály, Budapest

## CONVERSION AS A PHENOMENON OF PSYCHOLOGY OF RELIGION

FRUTTUS, ISTVÁN LEVENTE

*Religious conversion is one of the central themes of psychology of religion and was already studied in the middle of the 19<sup>th</sup> century.*

*In this study the author discusses the causes, the process and the concrete forms of conversion. Basing his ideas on the Jungian personality model, he outlines the changes undergoing in the structure of personality, presents recent research results in the field and the development of the relationship between the converted person and the religious community. The study provides useful information on believers' behaviour for the practising psychologist.*

**Key words:** *conversion, types of conversion, rebirth*